

Menteşe Sancağında Suhte İsyanları (1559-1576)*

Suhte Rebellions in the Sanjak of Mentеше (1559-1576)

ÖZLEM YILMAZ**

öz

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nde yaşanan ekonomik sorunlar ve eğitim sisteminde yaşanan aksaklıklar, sistemin bir parçası olan ve özellikle medrese öğrencilerinden oluşan suhteleri mali açıdan oldukça zor bir durumda bırakmıştır. Sosyal düzen içerisinde kendilerine bir yer edinemeyen ve görev alamayan suhteler, alternatif bir geçim kapısı olarak suça yönelmişler ve bu durum Osmanlı tarihinde “*Suhte İsyanları*” olarak adlandırılan olayların yaşanmasına sebep olmuştur. Suhtelerin çıkarmış oldukları bu isyanlar, Anadolu'nun birçok kazasında görülmekle birlikte en yoğun yaşandığı sancaklardan biri de Mentеше'dir. Bu çalışmada Divan-ı Hümayun'da alınan kararların kaydedildiği mühimme defterleri ile dönemin durum ve şartlarını ortaya koyan araştırma ve inceleme eserleri kullanılacak ve Mentеше sancağı özelinde suhte isyanları hükümlere yansıdığı kadarıyla ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Suhte, Osmanlı Devleti, İsyan, Mentеше sancağı.

ABSTRACT

The economic problems experienced in the Ottoman Empire since the second half of the XVI century caused negative effects in many areas, including the education system. The disruptions experienced in the education system have left the suhtes, who were mostly madrasah students and a part of the system, in a very difficult situation. Suhtes, who could not find a place for themselves in the social order and could not be appointed, turned to crime as an alternative source of income, and this caused the events known as the “*Suhte Revolts*” in Ottoman history. Suhte rebellions, which grew larger due to economic reasons, affected many districts of Anatolia, and one of the regions where they were most active was the Mentеше

* Makale geliş tarihi: 8 Nisan 2024, kabul tarihi: 1 Temmuz 2024, araştırma makalesi.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, ozlemyilmaz2426@gmail.com, ORCID

sanjak. In this study, the mühimme registers, which record the decisions taken in the Divan, and scholarly research and analyses on the situation and conditions of the period will be used, and the suhte rebellions in the Menteşe sanjak in particular will be examined as far as they are reflected in the imperial orders.

Keywords: Education, Suhte, Ottoman Empire, Revolt, Menteşe sanjak.

Giriş

FARŞÇA yanmış, tutuşmuş anlamına gelen “suhte/softa” kelimesi Osmanlı Devleti’nde medrese öğrencilerinin ilme olan sevgisini ifade etmek için kullanılmıştır.¹ XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren medreselerde okuyan ve mezun olduğu hâlde herhangi bir görev alamayan suhtelerin, imaret ve aşevlerinde çıkan yemeklere el koymak gibi başlangıçta küçük çaplı faaliyetleri, daha sonra birçok suçu içine alan bir isyana dönüşmüştür. Silahlı gruplar hâlinde dolaşan suhtelere levent ve eşkiya gruplarının da katılmasıyla, sayıları giderek artmış ve daha çeyrek yüzyıl bile geçmeden devletin baş etmekte zorlandığı, pek çok sancak için tehdit oluşturan ciddi bir sorun hâline gelmişlerdir.

Osmanlı eğitim sisteminin bir parçası olan suhtelerin kadılık, müderrislik ve şeyhülislamlık gibi görevlere gelebilmeleri için sıbyan mektebinden başlayarak Sahn ve Süleymaniye gibi yüksek eğitim medreselerinde eğitimlerini başarılı bir şekilde tamamlamaları gerekmiştir. Diploma niteliğindeki temessüklerini² alan ve müderris adayı olan medrese öğrencileri, görev yapmak istedikleri yere göre Anadolu veya Rumeli kadıaskerinin ruznamçe (matlab) defterine isimlerini yazdırmışlardır. Yaklaşık üç yıl süren ve mülazemet olarak adlandırılan staj süresinin ardından, sırası gelen her aday en alt medrese seviyesi olan Yirmi Akçeli Medrese’den başlayarak “kat’-ı merâtib” ve “devr-i medâris” denilen rütbe yükselme sürecini tamamlamıştır.³ Fakat, XVI. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, sistemde birtakım aksaklıklar baş göstermiş ve işleyişinde ciddi usulsüzlükler yapılmaya başlanmıştır. Medreselere olan yönelimin artması, belirli bir süre sonra kadroların şişmesine yol açmış; İstanbul, Bursa ve Edirne gibi öne çıkan merkezlerin öğrencilerinin tercih edilmesi ise diğer medrese mezunlarının işsiz kalmasına neden olmuştur. İtibarın ve yükselmenin yolu olan ilmiyenin doyuma ulaşmasıyla birlikte dönüşümlü görev alma usulü yaygınlaşmış ve bu da görev alma çabasını arttırarak rüşvete sebebiyet vermiştir.⁴ Padişah, ailesi ve üst düzey yöneticiler tarafından yapılan liyakatsiz atamalar, ayrıcalıklı sınıfların oluşması ve bunların usulsüz terfileri, rüşvet

¹ Mustafa Alkan, “Softa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVII, 2009, s. 342.

² Arapça da “tutunmak, yapışmak” gibi manalara gelen “temessük” bir bakıma yetki belgesidir. Bk. Mübahat S. Kütükoğlu, “Temessük”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2011, XL, 2011, s. 413-414.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), s. 45-53; Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri*, (İstanbul: İrfan Matbaası, 1976), s. 25-30; Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, Medrese Programları-İcazetnâmeler Islahat Hareketleri*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983), s. 133-154; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim: Riyazi İlimler*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1997), s.40-61, Mefail Hızlı, “Osmanlı Klasik Döneminde Medrese”, *Türkler*, XI, 2002, s. 426-435.

⁴ Karen Barkey, *Eşkiyalar ve Devlet; Osmanlı Tarzı Devlet Merkezleşmesi*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999), s. 156-160.

ve iltimasla çok kısa zamanda kolay yollardan kadılık ve müderrislik gibi çeşitli görevlere gelmenin yolunun açılmış olması suhteleri ilgilendiren diğer aksaklıklardandır. Eğitim sürelerinin düşürülmesi ve bunun sonucunda eğitim kalitesinin düşmesi, müderrislerin tedris görevinde ihmalkâr davranmaları, medreselerin ve vakıfların öğrencilerin artan ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması gibi daha pek çok sebep meslek sahibi olmak isteyen ve mülazemet bekleyen suhtelerin sistem içinde var olmasını zorlaştırmıştır.⁵

Amerika'nın keşfiyle beraber Avrupa'ya getirilen altın ve gümüşün Avrupa ekonomisinde yarattığı değişim ve dönüşüm, bilginin hızlı yayılması ve ateşli silah teknolojisinde yaşanan gelişmeler, Osmanlı Devleti'nde de olumsuz olarak etkilerini göstermiştir.⁶ Bununla birlikte yaşanan ekonomik kriz, savaş masraflarını karşılamak için yapılan vergi artışları, timarların sipahiler yerine askerlikle ilgisi olmayan kişilere verilmesiyle vergisini ödemekte zorlanan köylünün toprağını terk etmesi, özellikle saraya yakın olan yöneticiler arasındaki çıkar çatışmaları ve bu yüzyılda görülen nüfus artışı gibi faktörler de eklenince toplumun gerilimi büyük ölçüde artmıştır. Yaşanan tüm bu olumsuz koşullar geleceğe yönelik umutlarını yitiren suhtelerin devletten yüz çevirmelerine ve isyana sürüklenmelerine neden olmuştur.⁷

Suhte isyanlarının yoğun bir şekilde yaşandığı Menteşe bölgesi, günümüz coğrafi sınırlarına göre kabaca Muğla'nın tamamı Aydın'ın güneyi ve Denizli'nin batı kesimi olarak tanımlanabilir. Ege Denizi ve Akdeniz tarafından çevrelenen bu coğrafi alan, Büyük Menderes Nehri'ne uzanan üç büyük vadisi, yüksek dağları, denize doğru uzanan girintili çıkıntılı kıyı kesimi ve engebeli arazisi ile dikkat çekmektedir.⁸ Geçmişte Karya olarak bilinen bölge, Anadolu Selçukluları döneminde Antalya bölgesinden deniz yoluyla gelen Türkmenler tarafından fethedilmiş ve adını bölgeyi ele geçiren Menteşe Bey'den almıştır.⁹ “Uluğ Bey” adı verilen yöneticiler tarafından idare edilen beyliğin Osmanlı Devleti'ne bağlanma süreci, Kosova Savaşı (1389) sonrası Anadolu'daki hâkimiyetini sağlamlaştırmak isteyen Yıldırım Bayezid'in (1389-1402) 1390 tarihinde Anadolu beyliklerine karşı düzenlediği sefer ile başlamıştır.¹⁰ Bayezid'in bu hamlesiyle Güney Menteşe hariç bölge ele geçirilmiş, ancak 1402'de yapılan Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'in Timur'a yenilmesiyle kısa bir süreliğine yeniden Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır. Fetret Dönemi'ni (1402-1413) sona erdiren Çelebi Mehmed'in (1413-1421) merkezi otoriteyi

5 Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Bozulma”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/6 (1994), 12.

6 Yunus Koç, “XVI. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18 (2013), s. 150.

7 Detaylı bilgi için bk. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celali İsyanları*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975), s. 145-168; Akdağ, “Türkiye Tarihinde İctimaî Buhranlar Serisinden: Medreseli İsyanları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XI, S.1-4 (1949), s. 361-365; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilatı*, s. 67-74; Baltacı, *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri*, s. 61-71; Halil İnalçık, “Adaletnâmeler”, *Belgeler*, II (1965), s. 68.

8 Cercis İkiel, “Muğla İlinin Coğrafi Özellikleri”, *Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü Üzerine (Makaleler)*, haz. Ali Abbas Çınar, I (2006), s. 55.

9 Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, çev. O. Ş Gökay, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), s.14-23.

10 Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2022), s. 129-130.

sağlamasıyla Mentешеoğulları, Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır. II. Murad'ın (1421-144, 1446-1451) 1424'te Mentеше topraklarını ele geçirmesiyle beylik fiilen sonra ermiştir.¹¹

Suhte İsyancıları konusu, ilk kez kapsamlı bir şekilde Mustafa Akdağ'ın *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celali İsyancıları* adlı eseriyle ortaya konulmuştur. Ayrıca bu konu üzerine Yunus Koç'un "XVI. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları" adlı bir makalesi bulunmaktadır. Suhtelerin çıkardığı isyancıları bölgesel olarak çalışan araştırmacılarından Gökhan Toka, "XVI. Yüzyıl (1550-1585) Osmanlı Bursa'sında Suhte Ayaklanmaları" adlı bir yüksek lisans tezi, Sibel Kundakçı ise "Kastamonu, Bolu ve Çankırı Sancaklarında Suhte Olayları (1559-1576)" adlı bir makale kaleme almıştır. Hazırlanan bu çalışmanın amacı ise suhte hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı bölgelerden biri olan Mentеше sancağında 1559-1576 tarihleri arasında düzenlenen seferler döneminde ve Şehzade Selim ile Şehzade Bayezid arasında yapılan Konya Savaşı (1559) sırasında Mentesheli suhtelerin çıkardıkları isyancıları analiz etmek ve bu isyancıları karşı merkezin tutumunu ortaya koymaktır.

1. Şehzadeler Savaşı Sırasında Mentеше Sancağında Çıkan Suhte İsyancıları

Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566), güçlü bir taht adayı olarak öne çıkan Şehzade Mustafa'yı (ö. 1553) ortadan kaldırması ve ardından Şehzade Cihangir'in de hastalanarak ölmesi, Osmanlı tahtının vârisi olarak kalan Şehzade Selim ve Bayezid'i karşı karşıya getirmiştir. İki kardeş arasında ortaya çıkan bu rekabet 1558 yılında Hürrem Sultan'ın ölümü ile tırmanmış ve gözle görünür bir hâle gelmiştir. Artan rekabet şehzadelerin birbirine yolladıkları tahrik edici ve tehdit içeren mektuplar ile ciddi bir krize dönüşmüştür. Yaşanan gerginliği ortadan kaldırmak isteyen Sultan Süleyman, her iki şehzadenin sancaklarını değiştirmiş, Şehzade Selim'i Manisa'dan Konya'ya, Bayezid'i ise Kütahya'dan Amasya'ya atamıştır.¹² Ne var ki Şehzade Selim, bu atamayı olumlu karşılarken Bayezid, daha uzak bir sancağa gönderilmiş olmasını kabullenememiş ve çeşitli gerekçeler ile itiraz etmiştir. Tüm çabalarına rağmen Amasya'ya gitmek zorunda kalan şehzade, İstanbul'dan daha uzak bir sancağa gönderilmiş olmasını gözden çıkarılmak şeklinde algılamış ve bir süre sonra etrafına "yevmlü" denilen silahlı askerler toplamaya başlamıştır. İsyan hazırlığındaki şehzadenin bu hareketi merkezin dikkatinden kaçmazken Sultan Süleyman'ın açık bir şekilde Şehzade Selim'i desteklemesine neden olmuştur. İki şehzade arasında kaçınılmaz hâle gelen savaş 30 Mayıs 1559 tarihinde Konya'da gerçekleşmiş ve mücadeleyi kaybeden Şehzade Bayezid, Amasya'ya çekilmek zorunda kalmıştır.¹³ Firari şehzadenin varlığı artık devletin güvenliği için ciddi bir

¹¹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1937), s. 70-83; Erdoğan Merçil, "Mentеше Oğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIX, 2004, s. 152, 153.

¹² Peçevî İbrahim Efendi, *Târîh-i Peçevî*, (İstanbul: Topkapı Sarayı, Bağdat Köşkü, B 206), 138b.

¹³ Detaylı bilgi için bk. Şerafettin Turan, *Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1961); Feridun Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları II*, (İstanbul: İSAM, 2018), s. 18-22; Feridun Emecen, "Süleyman I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVIII, 2010, s. 62-74.

tehlike hâline gelmiş ve acilen ortadan kaldırılması gereken öncelikli bir meseleye dönüşmüştür. Bu nedenle Kırım hanına, birçok beylerbeyi ve sancak beyine şehzadeyi “ama ölü ama diri” bir an önce ele geçirmeleri için emirler gönderilmiştir. Ayrıca, Şehzade Selim, Vezir Mehmed Paşa Anadolu ve Rumeli askerlerinden oluşan büyük bir kuvvet ile kaçan şehzadenin peşinden yola çıkarılmıştır.¹⁴

Devlet, bir yandan Şehzade Bayezid'in bir sonraki hamlesini öğrenebilmek adına araştırmalar yaparken, diğer yandan da şehzadenin ülkeyi kara veya deniz yoluyla terk etmesini önlemek için kullanabileceği geçitleri ve yalıları kontrol altında tutmuştur.¹⁵ Teyakkuz hâline geçirilen beyler ihmal göstermemeleri konusunda uyarılırken Bayezid'i desteklediği düşünülen timar sahiplerinin timarları ellerinden alınmıştır. Öte yandan ise şehzadeye dair en ufak bilgi getirenler dahi terakki ile ödüllendirilmiştir.¹⁶ Devletin dikkatinin ve askeri gücünün şehzade üzerine çevrilmiş olmasının yarattığı güvenlik zafiyeti suhtelerle birlikte bazı eşkıya¹⁷ gruplarını da harekete geçirmiş Menteşe, Aydın ve Saruhan'da ortaya çıkan silahlı gruplar köy ve kasabaları yağmalayıp halkın can ve mal güvenliğini hiçe saymışlardır.

14 Ekim 1559 tarihinde Menteşe, Aydın ve Saruhan sancağı kadılarına gönderilen hüküm yaşanan olayların daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Her üç sancakta ortaya çıkan silahlı suhte grupları pazarlara girip “cerr”¹⁸ adı altında halktan zorla para toplamış, halkın mallarına el koyup oğlan çocuklarını kaçırmış¹⁹ ve evlerine girdikleri bazı devlet görevlilerini öldürerek para ve mallarını gasbetmiştir. Ayrıca Menteşe sancağında Tosun İsa, Fazlullah ve Hacı Hızıroğlu adında suhte serdarları türemiş ve bunlar yönettikleri yüze yakın silahlı suhte ile Ayasuluk ve Güzelhisar kazalarında bulunan iki köyü basıp oğlan çocuklarını kaçırmış ve köylülerin mallarına el koymuştur. Çıkan olaylardan her üç sancakta da can ve mal güvenliği kalmaması üzerine isyancıların yakalanıp yargılanması ve suçlu bulunanların cezalandırılması için yerel yöneticilere emir gönderilmiştir. Suhtelerin muharebe ile karşılık vermesi hâlinde ise öldürülmelerinde herhangi bir sakınca görülmediği gibi “*Kanları hederdir*” denilen asileri öldüren il erlerinden hesap sorulmayacağına dair temessük verilmesi emredilmiştir.²⁰

¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-1 Âsaffı Divan-ı Hümayûn Sicillatı Mühimme Defterleri (A.DVNS. MHM.d) 3/1.

¹⁵ BOA, A. DVNS. MHM. d., 3/3, 22, 32, 33, 35.

¹⁶ Verilen terakkiler ve el konulan timarlar ile ilgili örnekler için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 4/601, 754, 985, 1019.

¹⁷ “Bayezid'e giderüz” diye ayaklanan eşkıya gruplarının köyleri yağmalamasından ve işledikleri suçların günden güne artmasından dolayı yollanan hükümler için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 3/36; Bayezid'e hizmet edip sonrasında eşkıyalık faaliyetlerinde bulunanlar için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 3/230, 283, 672.

¹⁸ “Cerre çıkmak” müderrislerin ve medreseli yetişmiş öğrencilerin üç aylar geldiğinde şehir, kasaba ve köylere giderek halka verdikleri dini hizmetin adı, “cer akçesi” ise bu hizmet karşılığı aldıkları ücrettir. Bk. Mehmet İpşirli, “Cer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VII, 1993, s. 388-389.

¹⁹ Hükümlerde oğlan çocuklarının kaçırılmasıyla ilgili detaylı bir bilgi bulunmamasıyla birlikte konudan “oğlan çekmek” şeklinde genel bir ifade ile bahsedilmiştir.

²⁰ BOA, A. DVNS. MHM. d., 3/411, 2 Muharrem 967/ 14 Ekim 1559.

Suhteler çıkardıkları olaylar ile Mentеше, Aydın ve Saruhan sancakları halkı için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Devlet, üç sancağı da içine alan bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla zeamet sahiplerinden Hamza'yı görevlendirmiş ve bu kararı 14 Ekim 1559 tarihli hüküm ile sancak kadılarına bildirmiştir.²¹ Ancak, Tire kadısının, her üç sancakta da suhtelerin hâlâ suç işlemeye devam ettiğini merkeze bildirmesi üzerine, Hamza'ya 16 Ekim 1559 tarihinde asileri etkisiz hâle getirmesi için bir hüküm daha gönderilmiştir.²² Yaklaşık altı ay sonra, Çine kadısının merkeze gönderdiği mektup bölgede huzursuzluğun devam ettiğini göstermektedir. Kadı, isyancılar hakkında tahkikat yaptığını fakat Hamza ile gönderilen emrin eline geçmeden suhtelerin dağılıp ortadan kaybolduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Hamza'ya bir hüküm daha gönderilerek, olay çıkaran suhtelerin derhâl yakalanmalarını istenmiştir.²³

2. Sefer Dönemlerinde Mentеше Sancağında Çıkan Suhte İsyanları

Sefer zamanları, suhteler ve eşkıyaların faaliyetlerinin arttığı dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sancak beylerinin, idaresi altındaki askerlerle birlikte düzenlenen seferlere katılması sancakları savunmasız bırakmış ve olası saldırılara karşı daha açık hâle getirmiştir. Bu güvenlik zafiyetinin sıklıkla istismar edilmesi nedeniyle, devlet bu durumu önlemek için bazı önlemler almıştır. Bu önlemlerden ilki sancak beyinin seferde olduğu dönemlerde, bir zaim veya subaşının emrine belli sayıda sipahi verilerek sancak muhafazasında bırakılması olmuştur. Alınan bir başka bir önlem ise suhtelerle mücadelede yerel halktan oluşturulmuş silahlı il erlerinden faydalanılmasıdır ve birçok hükümde suhteler ile mücadelede silahlı il erlerinin kullanılmasına yönelik emir bulunmaktadır.²⁴ Ancak, her sefer döneminde isyanların tekrarlanması, alınan bu önlemlerin silahlı suhte gruplarını durdurmada tek başına yeterli olmadığını göstermektedir.²⁵

a. Malta Seferi Esnasında İsyanlar

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1522 ilkbaharında düzenlediği ve ordunun başında bizzat yer aldığı Rodos seferi sonucunda şövalyeler yapılan anlaşma ile kaleyi terk etmişler ve sonrasında Kutsal Roma-Cermen İmparatoru (1519-1558) V. Karl'ın yardımıyla Malta Adası'na yerleştirilmişlerdir. Bundan sonra "Malta Şövalyeleri"

²¹ Bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 3/411.

²² "Ze'âmet tasarruf eden Hamza'ya hüküm ki: Bundan akdem sana hüküm-i şerîf virilüp Aydın ve Mentese ve Saruhan sancaklarında zuhûr iden sûhtelerin haklarından gelesin diyü emrim olmuş idi. Hâliyâ Tire kadısı Südde-i Sa'âdet'ime mektûb gönderüp zikr olunan sancaklarda sûhte tâ'ifesinin cem'iyyet ile fesâd üzere oldukların bildürmeğün buyurdum ki: Vusûl buldukda te'hîr etmeyüp zikr olunan sancaklara varup dahi sana virilen mufassal emrim üzere ahvâllerin görüp ehl-i fesâdın haklarından gelüp ol cevânibi anların şerrinden emîn idesiz" BOA, A. DVNS. MHM. d., 3/423.

²³ BOA, A. DVNS. MHM. d., 3/1029, 4 Şa'bân 967/ 30 Nisan 1560.

²⁴ Silahlı il eri kullanılmasına yönelik Anadolu beylerbeyine gönderilen örnek hüküm için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 24/520; BOA, A. DVNS. MHM. d., 16/396, 398.

²⁵ Suhte isyanlarına karşı devletin almış olduğu hükümlere yansıyan daha farklı önlemlerde bulunmaktadır. Fakat bu çalışma Mentеше özelinde olduğu için yalnızca bahsi geçen önlemlere değinilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Özlem Yılmaz Solak, *Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Suhte İsyanları (1558-1576)* (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, 2014), s. 48-62.

olarak adlandırılan şövalyeler, Akdeniz üzerinden gerçekleştirdikleri saldırılar ile Osmanlı'nın Akdeniz hâkimiyetine gölge düşürdükleri için devlet, 1565 yılında Malta üzerine sefer yapılmasına karar vermiş ve Vezir Mustafa Paşa'yı serdar, Piyale Paşa'yı ise donanma kaptanı olarak tayin etmiştir.²⁶ Planlanan seferin hazırlıklarının derhâl başlatılması için Trablusgarp Beylerbeyi Turgut Reis'e,²⁷ Cezayir-i Garb Beylerbeyi Hasan Paşa'ya,²⁸ Anadolu ve Rumeli'deki sancak beylerine birçok hüküm gönderilmiştir.²⁹ 1565 baharında çıkılacak sefer için sancak beylerinin, kazalarında bulunan subaşılar, sipahiler, cebelüler, yeniçeriler³⁰ ve gönüllüler³¹ ile tam teçhizatlı bir şekilde sefere hazır olmaları emredilmiştir.

Malta Seferi için göreve çağırılan beylerden biri de Menteşe Beyi Ahmed'dir. Ahmed Bey'in sefere katılmasından sonra Menteşe sahillerine yönelik oluşabilecek korsan, levent ve harami saldırılarına karşı yalılarının güvenliğinin sağlanması için Hamidili beyi görevlendirilmiştir.³² İçeride oluşabilecek olası suhte, levent ve eşkıya saldırılarına karşı ise subaşı olan Mehmed Kasım sancak muhafazasında bırakılmıştır. 1565 Mayıs'ında suhteler ile girişilen mücadelede pek çok suç işleyip "emred oğlan" olarak tabir edilen sakal ve bıyığı çıkmamış erkek çocuklarını kaçıran asi suhtelerin lideri Eğriboyunlu Mustafa öldürülmüştür. Mustafa'nın öldürülmesi ve suhtelerin etkisiz hâle getirilmesiyle sancakta güvenlik bir süreliğine sağlanmış olsa da bu durum çok uzun sürmemiştir. Tutuklu olan suhtelerden on ikisi ve Dimme Ramazan adındaki serdar firar ederek suç işlemeye kaldıkları yerden devam etmişlerdir. Yine bunların yoldaşlarından olduğu anlaşılan Hatipoğlu Osman ve Yayabaşoğlu adındaki asiler de yönettikleri yirmiye yakın suhte grubu ile eşkıyalık faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Tüm bu yaşanan hadiseleri merkeze bildiren subaşı daha fazla tüfekçiye ihtiyaç duyması sebebiyle merkezden yardım talebinde bulunmuştur.³³ Bunun üzerine Rodos ve İstanköy kaleleri dizdarlarına hüküm gönderilmiş ve subaşının tüfekçi talep etmesi hâlinde derhâl tüfekli hisar eri yollanması emredilmiştir.³⁴

Malta seferinin dördüncü ayına girildiği 1565 Ağustos'unda ise Menteşe sancağına yönelik iki saldırı daha gerçekleşmiştir. İlk saldırı Balat kazasına bağlı Akköy'e

²⁶ İdris Bostan, "Malta", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2003, XXVII, s. 539-542.

²⁷ BOA, A. DVNS. MHM. d., 6/429, 562.

²⁸ BOA, A. DVNS. MHM. d., 6/561, 565, 595.

²⁹ Derya seferine çıkacak olan Donanma-yı Hümâyûn için maiyetindeki birlikler ile noksansız ve silahlı bir şekilde hazır olmaları ve kendilerine bildirilecek olan yerde Vezir Mustafa Paşa'ya katılmaları için Anadolu ve Rumeli sancak beylerine gönderilen hükümler için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 6/453, 454, 594, 705, 714, 884.

³⁰ Sancak beylerine kazalarında olan ve donanma için görevlendirilmiş yeniçerilerin sefer vaktinin yaklaşması sebebi ile tedariklerini görüp acilen gönderilmesinin emredildiği hüküm için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 6/702.

³¹ Tayin olunan cenkçilerin dışında beylerin taht-ı kazalarında olan gönüllü yiğitlerin yazılması ve hazır edilmesi için gönderilen hükümler için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 6/521, 597.

³² Hamidili beyine gönderilen hüküm için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 6/1215, 27 Şevvâl 972/ 28 Mayıs 1565.

³³ Menteşe kadılarına gönderilen hüküm için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 6/1118, 8 Şevvâl 972/ 9 Mayıs 1565.

³⁴ Rodos dizdarına gönderilen hüküm için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 6/1110, 7 Şevvâl 972/ 8 Mayıs 1565.

dokuz korsan gemisi tarafından düzenlenmiş, ikincisi ise bu sırada ortaya çıkan suhte grupları tarafından gerçekleştirilmiştir. İki suhte serdarı, yanlarına aldıkları yetmiş seksen kadar silahlı suhte ile civar köyleri basıp yağmalamış ve bazı oğlan çocuklarını kaçırmışlardır. Bu saldırılara karşı derhâl harekete geçilmiş, korsan gemilerinin yakalanıp yalıların güvenliğinin sağlanması için Midilli'de deniz muhafazasında olan Kavala kaptanı görevlendirilmiş ve kendisine Tersane-i Amire'den üç kadirge ve bir kalite gönderilmiştir.³⁵ Şehzade Selim'in lalası Hüseyin Paşa'ya ve oğlu Şehzade Murad'ın lalasına da birer hüküm gönderilerek İzmir Tersanesi'ndeki kalitelerinin Kavala kaptanına katılması emredilmiştir. Ayrıca, her iki laladan da yağmaya karışan suhteler kendi bölgelerine gelirse derhâl üzerlerine gidip yakalamaları, gasp edilen malları geri almaları ve kaçırılan oğlanları kurtarmaları istenmiştir.³⁶ Menteşe sancağının güvenliğini sağlamak için atılan bir diğer adım da Karahisar-ı Sahib beyinin görevlendirilmesi olmuştur. Karahisar beyine, sancağını güvendiği adamlarına bırakarak emrindeki subaşı ve sipahilerle birlikte Menteşe'ye gitmesi ve Menteşe beyi dönene kadar bölgeyi hırsız, harami ve suhte saldırılarından koruması emredilmiştir.³⁷

b. Sigetvar Seferi Esnasında İsyenlar

1562 yılında Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında sekiz yıllığına bir barış antlaşması yapılmış ve yapılan muahededen iki yıl sonra Kutsal Roma-Cermen İmparatoru Kral Ferdinand (1558-1564) hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Osmanlı devleti, Ferdinand'ın yerine geçen oğlu Maximilian'a (1564-1576) elçi göndererek hem iki senedir ödenmeyen vergiyi talep etmiş hem de yapılmış olan barış antlaşmasının kalan süresinin teyidini istemiştir. Osmanlı'nın istekleri Maximilian tarafından her ne kadar kabul edilmiş olsa da sınır boylarında yaşanan çatışmalar devam etmiştir. Osmanlı Devleti himayesinde olan Erdel beyinin Avusturya'ya ait Çatmar şehrini zapt etmesi ve Avusturya'nın da Erdel hududunda bulunan Tokay ve Serenç taraflarını ele geçirmesi iki ülke arasındaki gerginliğin artmasına ve bir süre sonra antlaşmanın bozulmasına neden olmuştur.³⁸

Uzun süren müzakerelerden bir sonuç alınamayınca, 1566 baharında Sigetvar Seferi'ne çıkılmasına karar verilmiş ve hazırlıklar bir önceki yılın sonundan itibaren başlatılmıştır.³⁹ Bu seferde görevli olan Menteşe Beyi Ahmed, merkeze gönderdiği mektupta, daha önce sefere çıktığında halkın evlerini basıp yağmalayan asi suhtelerin bir kısmını yakaladığını, ancak bazılarının akrabalarından aldıkları

³⁵ BOA, A. DVNS. MHM. d., 5/30, 31, 7 Muharrem 973/ 4 Ağustos 1565.

³⁶ Sultan Selim ve Sultan Murad'ın lalalarına gönderilen hükümler için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 5/38, 39, 7 Muharrem 973/ 4 Ağustos 1565.

³⁷ Balat'ta yaşanan hadiselerden dolayı Karahisar-ı Sahib beyine gönderilen hüküm için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 5/33, 7 Muharrem 973/ 4 Ağustos 1565; Aydın Beyine gönderilen hüküm için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 5/84, 14 Muharrem 973/ 11 Ağustos 1565; Kavala Kaptanına gönderilen hüküm için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 5/115, 18 Muharrem 973/ 15 Ağustos 1565.

³⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), s. 409.

³⁹ Sefere hazırlık için gönderilen hükümler için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 5/516, 569, 570, 573, 576, 577, 611, 732, 798, 968, 1247.

destekle kaçmayı başardığını belirtmiştir. Ayrıca kürekçiye olan ihtiyaçtan dolayı suçu ağır olanların küreğe gönderilmesi için izin istemiştir. Bunun üzerine, 22 Kasım 1565 tarihli hükümle, suçlu suhteler ve onlara yardım edenlerin küreğe gönderilmesi kabul edilmiştir.⁴⁰

Bu tarihte suhtelerin işlediği suçlara dair spesifik hükümlere rastlanmamakla birlikte onların eylemlerinin devam ettiğini gösteren belgeler bulunmaktadır. Zaim olan Tahir, suhtelerin bir önceki sene birçok suç işlediğini ve sefer zamanında toplanıp tekrar suç işleyeceklerini merkeze bildirmiş ve bunun üzerine Tahir'in yetkinliği araştırılmıştır. Yapılan araştırma neticesinde çevreyi iyi bilmesi ve görevi yerine getirebilecek kapasitede olması nedeniyle, Tahir yeterli miktarda asker verilerek muhafaza görevinde bırakılmıştır. Ayrıca Lala Cafer Paşa'ya da bir hüküm gönderilerek, Tahir'in suhtelerle mücadelede zorlandığı ve yardıma ihtiyaç duyduğu durumlarda gerekli desteği vermesi emredilmiştir.⁴¹

c. Basra ve Yemen Seferleri Esnasında İsyanlar

Sigetvar Seferi sırasında vefat eden Kanuni Sultan Süleyman'ın yerine oğlu II. Selim (1566-1574) tahta geçmiş, fakat kısa bir süre sonra Basra'da Ulyanoğlu ve Yemen'de İmam Mutahhar isyanları patlak vermiştir. Ortaya çıkan iki önemli siyasi krizi çözmek isteyen II. Selim, Aralık 1567 tarihinde Lala Mustafa Paşa'yı serdar olarak tayin etmiştir.⁴² Sefer hazırlıklarının başlatılması için Topçubaşına, Kaptanıderya Piyale Paşa'ya ve donanmaya katılacak olan tüm sancak beylerine divanda alınan kararlar neticesinde birçok hüküm gönderilmiş ve eksiksiz bir şekilde sefere hazırlanmaları emredilmiştir.⁴³

21 Ağustos 1568 tarihli hükümde artık Mentеше beyi olarak karşımıza Gazanfer Bey çıkmaktadır. Merkezden kendisine gönderilen emirle vakit kaybetmeksizin alaybeyi, zaim ve sipahileri ile eksiksiz bir şekilde hazır olması ve Boğaz Hisarı'ndaki donanmaya katılması istenmiştir.⁴⁴ Gazanfer Bey'in sancağından ayrılmasının ardından, suhteler yeniden harekete geçmiş ve bu kez durum daha da vahim bir hâle gelmiştir. Hamidili beyine yollanan hükümde artık suhtelerin sadece kendi sancakları için değil, komşu sancaklar için de ciddi bir tehdit oluşturduğunu göstermektedir. Bir araya gelen Manavgat, Alaiye ve Mentеше suhteleri köyleri, pazarları basmış, halkın mallarını yağmalamış ve kaçırdıkları oğlan çocuklarına yirmişer otuzar akçe paha biçerek bu durumu kazanç kapısına dönüştürmüşlerdir. Dahası, bu asiler yalnızca bununla yetinmemiş, Teke suhtelerini kendilerine katılmaya davet etmiş ve reddetmeleri hâlinde vilayetlerine zarar verecekleri tehdidinde bulunmuşlardır.⁴⁵

⁴⁰ BOA, A. DVNS. MHM. d., 5/559, 28 Rebi'ü'l-ahir 973/ 22 Kasım 1565.

⁴¹ Mentеше ve Saruhan muhafazasına bırakılan Zaim Tahir için gönderilen hükümler için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 5/922, 1032, 1386.

⁴² Emecen, *age*, s. 26-28.

⁴³ İstenilen hazırlıklar için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 7/1214, 1215, 1249, 1250, 1253, 1254, 1255, 1256, 1271.

⁴⁴ BOA, A. DVNS. MHM. d., 7/1314.

⁴⁵ BOA, A. DVNS. MHM. d., 7/1932.

d. Tunus'un Fethi Esnasında İsyancılar

Kıbrıs fethinden⁴⁶ sonra Osmanlı Devleti'nin İnebahtı Deniz Savaşı'nda (1571) aldığı yenilgi, Avrupa'da büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Fakat hızla toparlanan Osmanlı Devleti kaptanıderyalığa Uluç/Kılıç Ali Paşa'yı getirerek kısa sürede yeni bir donanmayı Akdeniz'e çıkartmıştır.⁴⁷ İnebahtı'nın yıl dönümü olan 1573 Ekim'inde, İspanya'nın Tunus'u işgaline hem deniz mevsiminin geçmiş olması hem de donanmanın İstanbul'a dönüşünün riskli bir hâle gelmesi sebebiyle müdahale edilememiş ve zorunlu olarak Tunus meselesi bir sonraki yıla bırakılmıştır. 1574 Mayıs'ına gelindiğinde ise hazırlıklarını tamamlayan donanma, Koca Sinan Paşa serdarlığında ve Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa komutasında Tunus Seferi için yola çıkmıştır.⁴⁸

Menteşe beyinin de görev aldığı bu seferde, silahlı suhte grupları yeniden ortaya çıkmış pek çok suça karışarak halka *salgun* salmıştır. Aslında *salgun* devletin olağanüstü durumlarda halktan hane başına topladığı aynî ya da nakdî verginin adı olup, resmî görevlilerin bile kanunsuz *salgunlar* salması şiddetle yasaklanmış, aksi davranışlar padişahın reaya üzerindeki hukukuna tecavüz sayılmıştır.⁴⁹ Ancak Mentешeli suhteler bu yasağı sıklıkla çiğnemişler ve halka *salgun* salarak merkeze gönderilen şikâyet mektuplarına konu olmuşlardır. Onların işledikleri bu suçlar üzerine, sancak kadılarına hüküm gönderilmiş ve suhtelerin il erleri ve sipahiler yardımıyla yakalanıp yargılanmaları istenmiştir. Ayrıca yeni saldırıları önlemek amacıyla Gazanfer Bey'in kethüdası Zaim Mustafa on nefer sipahi ile sancak muhafazasında bırakılmıştır.⁵⁰ Ek olarak, Bursa alaybeyi suhteler ile mücadelede görevlendirilmiş, Bursa, Sivrihisar, Yenişehir, Beypazarı ile Kütahya'da oturan ve Bursa'da timarı olan sipahilerden iki yüz kişilik bir birlik kurularak Mentешe'yi suhte fesadından temizlemesi istenmiştir.⁵¹ Konuyla ilgili olarak Anadolu beylerbeyine gönderilen başka bir hükümde, alaybeyine gereken desteğin verilmesi ve kesinlikle ihmal gösterilmemesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵²

3. Suhtelerin Yakalanmalarını Zorlaştıran Sebepler

Mentешeli suhtelerin ele geçirilmelerini zorlaştıran birçok sebep bulunmakla birlikte bunlardan ilki hiç şüphesiz yörenin sahip olduğu coğrafi yapıdır. Yerel yöneticiler asilerin peşine düşüp yakalamak istediklerinde suhteler, sarp ve geçidi zor olan dağlara ve kayalıklara saklanmışlar böylece eylemlerini uzun bir süre

⁴⁶ Feridun Bilgin, "Kıbrıs Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre), *Mukaddime*, VI, S. I(2015), s. 1-22.

⁴⁷ İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2000, XXII, s. 287; Sam White, *Osmanlı'da İsyancı İklimi- Erken Modern Dönemde Celâli İsyancıları*, çev. Nurettin Elhüseyni, (İstanbul: Alfa Tarih, 2013), s. 41-42.

⁴⁸ Emrah Naki, "1574 Tunus Seferi Üzerine Yeni Bir Bakış", *OTAM*, 40(Güz-2016), s. 136-137.

⁴⁹ İnalçık, "Adaletnâmeler", s. 69.

⁵⁰ BOA, A. DVNS. MHM. d., 24/655, 26 Muharrem 982/18 Mayıs 1574.

⁵¹ BOA, A. DVNS. MHM. d., 24/748, 3 Safer 982/ 25 Mayıs.1574.

⁵² BOA, A. DVNS. MHM. d., 24/749, 3 Safer 982/ 25 Mayıs1574.

devam ettirebilmişlerdir. Onların ele geçirilmelerini oldukça zorlaştıran bu durum yerel yöneticilerin merkeze yolladıkları mektuplara sıklıkla konu olmuştur. Nitekim 1565 yılında bir araya gelen yirmiden fazla suhtenin geçitleri tutup yolları kesmeleri üzerine peşlerine düşülmüş, fakat asilerin Menteşe'nin sarp dağlarına saklanmaları sebebiyle ele geçirilmeleri mümkün olmamıştır. Yaşanan bu hadise üzerine görevli olan subaşı merkezden yardım talebinde bulunmuştur.⁵³

Asilerin yakalanmalarını zorlaştıran sebeplerden bir diğeri de kovuşturmaya tabi tutulduklarında kaçarak komşu sancaklara sığınmaları olmuştur.⁵⁴ Suçluları yakalamak için bile olsa yerel yöneticinin bir sancaktan diğerine geçmesi, kendisine verilecek olan izin ile mümkündür. Merkeze yazdığı mektubunda bu konuya değinen Menteşe beyi, kışı evinde geçiren suhtelerin yazın gelmesiyle yeniden bir araya gelerek örgütlendiklerinden,⁵⁵ onları yakalamak istediğinde ise suhtelerin komşu sancaklara kaçtıklarından bahsetmiş ve Hamid ile Teke sancaklarına kaçan suhteleri takip edebilmek için kendisine “emr-i şerif” verilmesini rica etmiştir.⁵⁶ Bu türden olaylar sıklıkla yaşandığından merkez, alınan kararların birer suretini de komşu sancakların bey ve kadılarına göndermiştir. Aydın'da ortaya çıkan üç yüz kadar suhte grubunun işledikleri birçok suçtan sonra Menteşe sancağına kaçarak ortadan kaybolmaları üzerine Menteşe beyine kaçan suhtelerin yakalanması ve Aydın beyi ile ortak hareket etmesi konusunda hüküm gönderilmiştir.⁵⁷

Suhteler ile etkili bir şekilde mücadele edilememesinin başka bir sebebi de onların devlet görevlisi olan akrabaları tarafından korunmaları ve halktan bazı kişiler tarafından destek görmeleridir. Öyle ki bu desteği sağlayanlar arasında sancağın mülkî ve idarî amiri olan kadılar dahi bulunmaktadır. Nitekim şikâyete konu olan bu durum Menteşe beyinin yazdığı bir mektup ile merkeze bildirilmiş ve cevaben aşağıda yer alan hüküm gönderilmiştir:

“Sen ki sancak beğşin Dergâh-ı Mu'allâm'a mektûb gönderüp livâ-i mezbûrede ba'zı kâduların akrabaları ehl-i fesâd sûhteler olup haklarından gelinmeğe ikdâm oldukda kâdılar ma'ni olmağla ehl-i fesâda ruhsat olduğun arz etmişsin. Buyurdum ki: Vardıkda ehl-i fesâd ü şenâ'ate aslâ ruhsat câ'iz değildir ve ehl-i fesâd ve levend sûhteler eğer akrabanuzdur ve eğer oğullarınız ve ademlerinizdir meyl ü muhâbâ vü himâyet olunmayup ba'de's-sübût haklarından gelinmek bâbında dakika fevt itmeyesin. Husûs-ı mezbûr ehemmi-mühimmâtdandır. Sâ'ir umûra kıyâs

⁵³ Rodos ve İstanköy dizdârlarına gönderilen hüküm için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 6/III0, 7 Şevvâl 972/8 Mayıs 1565.

⁵⁴ Bu durum suhtelerin isyan çıkardığı tüm sancakları ilgilendiren genel bir sorundur. Sonraki iki dipnotta yer alan 31. ve 34. defterdeki hükümler makalenin kapsadığı tarih aralığının dışına çıkmasına rağmen çarpıcı birer örnek olması sebebi ile makaleye dâhil edilmiştir.

⁵⁵ Suhtelerin hareketlerinin bahar ve yaz dönemlerinde arttığına yönelik hükümler için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 30/264, 34/267.

⁵⁶ Bk. “... ehl-i fesâd suhte zikir olunan sancaklara kaçup halâs bulup zikir olunan sancaklara gaybet etdiklerinde akâblerince varup ele getürmeğičün emr-i şerîf ricâsına arz eyledüğün ecilden buyurdum ki; Vardıkda anun gibi ehl-i fesâd suhteler sancağında fesâd üzere olup ele getürmek kasd etdiğinde kaçup zikir olunan sancaklara varup sığındıklarında aslâ te'hîr etmeyüp varup hüsn-i tedbîr ile ele getürüp toprak kadıları ma'rifetiyle hak üzere teftîş idüp göresin...” BOA, A. DVNS. MHM. d., 34/267.

⁵⁷ BOA, A. DVNS. MHM. d., 31/403, 404.

olunmayup hıfz u hirâset-i memleket zabt u rabt rağbet umûra bezl-i makedûr ve sa'y-i mevfûr idesin".⁵⁸

Menteşe beyinin bazı kadıların akrabası olan suhteleri kayırmaları ve yakalanmalarını engellemeleri üzerine merkeze yolladığı şikâyet mektubuna gelen yanıt çok açık olmuştur. Suçlu suhtelerin, oğulları dahi olsa cezalandırılması ve beyin bu konuda asla zaman kaybetmemesi gerektiği bildirilmiştir.

Suhteleri destekleyenler arasında tıpkı kendileri gibi medrese kökenli olan naip ve hatip gibi görevliler de bulunmaktadır. Mentşe beyi, 1565 yılında düzenlenen sefere katılmadan önce isyancı suhtelerin bir kısmını yakalayarak etkisiz hâle getirmiştir. Ancak beyin sancağından ayrılmasıyla suhteler yeniden ortaya çıkarak suç işlemeye devam etmişlerdir. İsyancıların bir kısmı ele geçirilirken bir kısmı ise köy kethüdası, naip ve hatip olan kardeşlerinin himayesi nedeniyle yakalanamamıştır.⁵⁹ Akrabaları ve vilayetin ayanı tarafından da desteklenen suhteler yargılanmak istendiğinde ise onların zulmünden korkan halk mahkemede şahitlik yapmaktan çekinmiştir.⁶⁰

Suhtelerin gördüğü desteğin suç ortaklığına dönüştüğü durumlar da görülmüştür. Nitekim Tavas kazasında suhtelere destek sağlayan Ahmed Fakih, onların çaldıkları malları evinde saklamıştır. Sonrasında bu mallar, suhte kılığına sokulan Köse İbrahim tarafından satılmak üzere İstanbul'a götürülmüştür. Durumun ortaya çıkmasıyla Tavas kadısı merkeze şikâyet mektubu yazmış ve bunun üzerine hem Mentşe beyine hem de Tavas kadısına suhtelerin ve suç ortaklarının yakalanması için emir gönderilmiştir.⁶¹

Suhtelerin ayakta kalabilmesi ve eylemlerini rahatça sürdürebilmesi, aralarındaki dayanışma ruhuyla mümkün olmuştur. Sahip oldukları bu bütünlüğü korumak isteyen suhteler, kendilerinden birine zarar geldiğinde ya da içlerinden biri öldürüldüğünde bunun intikamını alma yoluna gitmişlerdir. Mentşe sancağında ortaya çıkan Kara Sadık⁶² ve Kara Davud adındaki suhte serdarlarının işledikleri suçlar nedeniyle ortadan kaldırılmaları için Sipahi Hamza başbuğ tayin edilmiş ve Hamza, Kara Davud'u öldürmeye muvaffak olmuştur. Ancak Kara Davud'un ortadan kaldırılması sipahinin kendi sonunu hazırlamıştır. Kara Davud'un akraba ve yoldaşlarından olduğu anlaşılan sekiz kişi, Pırnaz kasabasında Hamza'nın yolunu keserek onu öldürmüş ve boğazına taş bağlayarak Uluçay'a atmışlardır.⁶³ Suhteler arasında başka bir dayanışma örneği de Köyceğizli Kara Ali vakasıdır. İşlediği

⁵⁸ 1577 tarihli olan bu hüküm, suhteler ile etkin bir şekilde mücadele edilememesinin önemli sebeplerinden bir tanesidir. Hem Mentşe'yi hem de diğer sancakları ilgilendiren genel bir durum olduğu için örnek olarak alınmıştır bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 30/787.

⁵⁹ BOA, A. DVNS. MHM. d., 5/559, 28 Rebi'ü'l-ahir 973/ 22 Kasım 1565.

⁶⁰ 1577 tarihli olan bu hüküm suhte faaliyetlerinin görüldüğü tüm sancaklarda halkın içinde bulunduğu durumu yansıtan genel bir hüküm olması sebebi ile ileri bir tarihe ait olmasına rağmen örnek olarak alınmıştır. Bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 30/264.

⁶¹ BOA, A. DVNS. MHM. d., 35/118.

⁶² Suhte serdarı Kara Sadık için bk. BOA, A. DVNS. MHM. d., 26/120, 153.

⁶³ BOA, A. DVNS. MHM. d., 34/242.

suçlardan dolayı Kıbrıs'a sürgün cezası alan Kara Ali, hapisanede tutulurken hapishaneyi basan suhte ve leventler hem Kara Ali'yi hem de diğer suçluları serbest bırakmıştır. Bazı naipleri de yanına çektiği anlaşılan Kara Ali, kurtulur kurtulmaz suç işlemeye devam etmiştir. Bunun üzerine Kara Ali'nin yakalanması ve Kıbrıs'a sürülmesi için Pırnaz, Köyceğiz kadılarına ve ayrıca şehzade lalasına hüküm gönderilerek Kara Ali'nin yakalanması emredilmiştir.⁶⁴

İncelenen bazı hükümlerde, suhtelere il erleri tarafından erzak desteği sağlandığına dair bilgiler yer almaktadır. 1574 yılında suhte serdarı olan Kara Sadık ile Şemseddin'in ve asi suhtelerin çıkardıkları olaylar neticesinde, Mentеше kadılarına hüküm gönderilmiştir. Asilere il erleri tarafından erzak desteği yapıldığını öğrenen devlet, bu desteğe devam eden il erlerinin Kıbrıs'a sürüleceğini bildirmiştir. Ayrıca, asilerin ortadan kaldırılması için merkezden Tahir Çavuş gönderilmiş ve eli silah tutan il erleri ile Horzum⁶⁵ ve Kalburcu taifesinin ok ve silah kullanan yiğitlerinin çavuşun yanında toplanmaları istenmiştir. Bu kez merkezin üslubu oldukça sert olmuştur. Muharebe ile karşılık veren suhtelerin öldürüleceği, ihmal gösteren kadıların azledileceği ve il erlerinin ise Kıbrıs'a sürüleceği bildirilmiştir. Ancak burada asıl dikkat çeken nokta, Horzum ve Kalburcu taifesine yapılan uyarıdır. Bu iki emirde, uyarıdan ziyade açık bir tehdit bulunmaktadır. Söz konusu taifelerin erzak için kendilerine gelen suhteleri yakalamaları ve asilerle mücadelede görevlendirilen çavuşa yardım etmeleri istenmiştir. Aksi takdirde Kıbrıs'a sürülmekle kalmayıp katliama uğrayacakları bildirilmiştir. Devletin, üstesinden gelmekte zorlandığı asi suhteler konusunda bu iki taifeyi hedef alması dikkat çekicidir.⁶⁶

Sonuç

Osmanlı eğitim sistemi içerisinde var olan aksaklıklar ve devletin içine düştüğü ekonomik sıkıntılar XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderek artmaya başlamış ve bu durum eğitim sisteminin bir parçası olan suhteleri oldukça olumsuz etkilemiştir. Görev alamayan ve sistem içerisinde kendilerine bir yer edinemeyen suhtelerin bir kısmı, devletten umudunu keserek kendilerine tamamen farklı bir yol çizmişlerdir. Onların kendileri için bulmuş olduğu bu çözüm isyandır. İncelenen hükümlerde yer alan bilgiler ışığında söylenebilir ki, Mentesheli suhtelerin bu isyanı herhangi bir ideolojik temele dayanmamaktadır. İşledikleri suçlar ile toplumsal düzeni sarsan suhtelerin bu eylemleri ne baştaki yöneticiyi değiştirmeye yönelik bir harekettir ne de sistem içerisinde kendilerine istihdam alanı yaratmaya yönelik bir faaliyet. Dahası onların bu hareketleri tamamen gasp, yağma, halktan zorla para toplama, çocuk kaçırma gibi ekonomik temelli adi suç olayları olarak görülmektedir.

⁶⁴ BOA, A. DVNS. MHM. d., 22/40, 678; BOA, A. DVNS. MHM. d., 26/459.

⁶⁵ Orta Asya'daki Hârizm'den gelen Horzum taifesi, Mentеше sancağında yaşayan yarı göçebe bir yörük taifesidir. Bk. Faruk Sümer, "Yörükler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2013, XLIII, s. 271.

⁶⁶ BOA, A. DVNS. MHM. d., 26/120, 153.

Mühimme defterlerinde yer alan hükümler, Menteşeli suhtelerin isyan etme sebepleri ve isyanın nasıl gerçekleştiği ile ilgili bizlere detaylı bilgi vermemekle birlikte, yine de onların hareketlerini gözlemlememize olanak sağlamaktadır. Menteşeli suhteler, bölgenin dağlık ve kayalık olan coğrafi yapısını kendileri için önemli bir avantaja çevirmişler ve bu şekilde onları ele geçirmek isteyen güvenlik güçlerinden kurtulabilmişlerdir. Kışı evlerinde geçiren Menteşeli suhteler, baharın gelmesiyle hareketlenmeye başlamışlar ve oluşturdukları silahlı gruplar ile kasaba ve köyleri yağmalamışlardır. Bu hareketliliğin arkasında, kışın olumsuz koşullarının azalması, sıcaklıkların artması, ticaretin canlanması ve hasat zamanının yaklaşması gibi etkilerin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Fakat bizce asıl sebep, devletin bahar döneminde düzenlemiş olduğu kara ve deniz harekâtıdır. Menteşe beyinin sancağında olmadığı bu dönemlerde bölge daha savunmasız bir hâle geldiği için asi suhteler alınan tüm güvenlik önlemlerine rağmen çeşitli yerlerde isyan çıkarmaya devam etmişlerdir. Tıpkı seferler gibi yaşanan siyasi krizler de suhte hareketliliğini arttırmış ve devletin büyük bir ordu ile Bayezid örneğinde görüldüğü üzere firari şehzadenin peşine düşmesi suhtelere hareket özgürlüğü sağlamıştır. Ayrıca, suhteler kendileri gibi medrese kökenli olan akrabalarından, sancağın ayanından, bölge halkından yine onlarla mücadele ile görevli olan il erlerinden yardım görmüşlerdir.

Menteşeli suhtelerin işlediği suçlar üzerine gönderilen hükümler incelendiğinde, yollanan emirlerin âdeta birbirinin tekrarı olduğu görülmektedir. Hükümlerde çoğunlukla suhtelerin işledikleri suçlardan bahsedilirken kasaba ve köyleri bastıkları, pazar yerlerini yağmaladıkları, oğlan çocuklarını kaçırdıkları şeklinde genel bir ifade kullanılmıştır. Emirlerde konudan kısaca bahsedildikten sonra muhatap alınan yerel yöneticiden, “*ehl-i fesad*” olarak adlandırılan suhteleri “*her ne yolla olursa olsun*” ele geçirmeleri ve suçu sabit olanların haklarından gelmeleri istenmiştir. Fakat merkezin “*her ne yolla olursa olsun*” derken neyi kastettiğine değinilmeyerek suhteler ile mücadelede sipahiler ve il erleri gibi kolluk güçlerine işaret edilmiştir. Ayrıca merkez tarafından Menteşeli suhtelerin mevsimsel hareket ettikleri ve daha bey sancağından ayrılır ayrılmaz isyana kalkıştıkları bilindiği hâlde yerel yöneticiye suhteler ile mücadelede alışlagelmişin dışında daha etkin bir çözüm yolu gösterilmemiştir.

Hükümlerde dikkat çekici bir başka konu ise suhtelere yapılan yardım konusudur. Gerek halkın gerek devlet görevlilerinin suhtelere yardım etmesi ve erzak desteği sağlaması yasaklanmış ve aksi şekilde hareket edenlerin kesinlikle cezalandırılacağı bildirilmiştir. Fakat isyancı suhtelerin, zarar gören yoldaşlarının intikamını almak için resmî görevlileri bile öldürmekten kaçınmadığı, silahlı kuvvetlerine rağmen devletin bile suhteler ile mücadelede yetersiz kaldığı böylesine emniyetsiz bir ortamda halkın kapılarına dayanan üstelik de silahlı olduğu bilinen suhtelere nasıl karşı koyacağı konusunda herhangi bir açıklık getirilmemiştir. Ne yazık ki hükümler bu konuda da sadece yapılması gerekeni söyleyip çözümü yerel idarecinin yönetim kabiliyetine bırakmıştır.

Yapılan incelemede suhtelerin isyan sebeplerinin araştırılmasına ve bu sebeplerin ortadan kaldırılmasına yönelik hükümlere yansıyan herhangi bir talebin

olmadığı görülmüştür. Daha çok yerel yöneticilerin merkeze gönderdiği şikâyet mektupları üzerinden refleks geliştiren devlet, yolladığı hükümlerde sorunun kaynağına yönelik herhangi bir çözüm önerisi sunmadığı gibi Mentешeli suhtelerin bu isyanını güç kullanılarak bastırılması gereken bir suç unsuru olarak değerlendirmiştir. Mentешe'yi korumaya yönelik alınan tüm önlemlere ve suhtelere verilen ölüm cezalarına rağmen suhte isyanlarının önüne geçilememiş ve suç işlemeye devam eden Mentешeli suhteler, fırsatını bulduklarında kasabaları, köyleri yağmalamaya, geçitleri basıp suç işlemeye devam etmişlerdir.

EXTENDED ABSTRACT

The social and economic depressions of the Ottoman Empire in the 16th century paved the way for the increasing rebellion of madrasa students (suhte/softa), who were part of the education system. Although the term “suhte/softa”, which means “burnt, ignited” in Persian, was used to express the passion of Ottoman madrasa students for knowledge, in time these students turned into rebels who could not find a job and could not be employed by the state. The suhte movements, which started with small-scale thefts such as stealing food from imaret and soup kitchens, turned into a major wave of rebellion that threatened the state in the second half of the 16th century. As levents and bandits joined these groups, the rebellions of the suhtes grew and became a major problem that the state had difficulty in dealing with.

The revolts of the Suhtes were rooted in the flaws in the Ottoman education system. Madrasa students had to successfully complete their education from the sibyan school to higher education madrasas in order to be able to hold positions such as muderris, qadi or sheikhulislam. However, the rapid increase in the number of madrasa graduates by the mid-16th century and the lack of sufficient staff for these students caused many graduates to become unemployed. While students from centers such as Istanbul, Bursa and Edirne were especially preferred, madrasa graduates from the provinces could not be appointed, and it took many years for their turn to be appointed during the internship periods called mülazemet. In this process, serious irregularities occurred in the education system and practices such as bribery and favoritism were effective in the emergence of suhte movements.

The economic problems of the Ottoman Empire also triggered the suhte rebellions. The flow of gold and silver in Europe had a negative impact on the Ottoman economy, taxes were raised due to rising war costs, and the deterioration in the timar system caused peasants to abandon their lands. Population growth, the state's difficulty in meeting its expenditures and conflicts of interest among rulers exacerbated social tensions. All these factors paved the way for suhte students, who could not find work, to give up hope in the state and turn to rebellion.

One of the regions where the Suhtes' rebellions were most intense was the Mentешe sanjak. This region, which encompasses today's Muğla, Aydın and Denizli, became a suitable refuge for the rebellious Suhtes with its geographically mountainous structure and hard-to-reach areas. These geographical features made it difficult to suppress the suhte rebellions and rendered the state's interventions ineffective. From time to time, the Suhtes also received support from local administrators and the public, making it very difficult for the state to neutralize them.

During the reign of Suleiman the Magnificent (1520-1566), the rivalry between Prince Bayezid and Prince Selim had reached the point of civil war. The state's preoccupation with this internal crisis allowed the suhte groups to take advantage of the vacuum and organize themselves further. During this period, which culminated in the defeat of Prince Bayezid in Konya in 1559, suhte activities increased, and as the main focus of the state shifted to the prince wars, local people were robbed and their children were kidnapped by the suhtes.

The activities of the Suhtes also intensified during the campaigns organized by the Ottoman Empire. Especially with the participation of sanjak beys in the campaigns, the sanjaks, which were left defenseless, became vulnerable to attacks by suhte and bandit groups. During the Malta, Szigetvar, Basra and Yemen campaigns, suhte groups threatened the security of life and property of the local population, and the measures taken by the state against these crimes were insufficient. Suhtes usually went into hiding during the winter months and returned in the spring, and this seasonal activity increased with the revival of trade and the approach of the harvest season. In addition, the state's military power shifted to other regions due to campaigns, allowing the suhtes freedom of movement.

The measures taken by the state against the Suhte rebellions were usually through local administrators, who were instructed to capture Suhte groups "by any means necessary". However, these measures were generally ineffective and suhte rebellions broke out again and again. The state's decrees did not provide a detailed account of the crimes committed by the suhtes, nor did they propose a solution that would get to the root of the rebellions. The local administrators and the people struggling against the suhtes, on the other hand, had difficulty in resisting the rebels and sometimes even supported them.

In the Menteşe sanjak, local law enforcement and sipahis were assigned to suppress the rebellions, but these rebellions continued due to the geographical advantages of the suhtes, their local support and the state's inability to intervene strongly enough. Suhtes were sometimes protected by their relatives and sometimes supported by madrasa-based regents and orators. Thanks to this support, the suhtes displayed a stronger resistance against the state and continued to commit crimes despite the military units sent by the state.

In conclusion, it is seen that the revolts of the suhtes were based on economic and social reasons and did not have an ideological basis. These revolts were mostly motivated by economic interests and were based on petty crimes such as extortion, looting and extorting money. The fact that the Suhtes did not aim for a direct regime change with the state shows that their rebellions were more in line with individual interests. During this period when the Ottoman Empire had difficulties in dealing with the suhtes and the orders given to local administrators and the measures taken were insufficient, the suppression of the revolts of the suhtes was only short-lived. The fact that the state took temporary measures by using military force instead of finding permanent solutions by going to the root of the problems caused the suhte rebellions to continue for many years.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-1 Âsafî Divan-ı Hümayûn Sicillatı Mühimme Defterleri (A.DVNS. MHM.d) 3/1, 3, 8, 22, 32, 33, 35, 36, 38, 230, 283, 411, 423, 672, 1029.
- BOA, A. DVNS. MHM. d., 4/601, 754, 985, 1019.
- BOA, A. DVNS. MHM. d., 5/30, 31, 33, 38, 39, 84, 115, 516, 559, 569, 570, 573, 576, 577, 611, 732, 798, 922, 968, 1032, 1247, 1386.
- BOA, A. DVNS. MHM. d., 6/429, 453, 454, 521, 561, 562, 565, 594, 595, 597, 702, 705, 714, 884, 1110, 1118, 1215.
- BOA, A. DVNS. MHM. d., 7/1214, 1215, 1249, 1250, 1253, 1254, 1255, 1256, 1271, 1314, 1932.
- BOA, A. DVNS. MHM. d., 16/396, 398.
- BOA, A. DVNS. MHM. d., 22/40, 678.
- BOA, A. DVNS. MHM. d., 24/520, 655, 748, 749.
- BOA, A. DVNS. MHM. d., 26/120, 153, 459.
- BOA, A. DVNS. MHM. d., 30/264, 787.
- BOA, A. DVNS. MHM. d., 31/403, 404.
- BOA, A. DVNS. MHM. d., 34/242, 267.
- BOA, A. DVNS. MHM. d., 35/118.

Kaynak Eserler

- Akdağ, Mustafa: *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975.
- Akdağ, Mustafa: "Türkiye Tarihinde İçtimaî Buhranlar Serisinden: Medreseli İsyanları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XI, 1-4(1949), 361-387.
- Akdağ, Mustafa: "Softa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2009, XXXVII, 342-343.
- Atay, Hüseyin: *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, Medrese Programları- İcazetnâmeler Islahat Hareketleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983.
- Baltacı, Cahit: *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: İrfan Matbaası, 1976.
- Barkey, Karen: *Eşkiyalar ve Devlet; Osmanlı Tarzı Devlet Merkezleşmesi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Bilgin, Feridun: "Kıbrıs'ın Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre)", *Mukaddime*, VI, 1(2015), 79-100.
- Bostan, İdris: "İnebahtı Deniz Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2000, XXII, 287-289.
- Bostan, İdris: "Malta", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2003, XXVII, 539-542.
- Emecen, Feridun: *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları II*, İstanbul: İSAM, 2018.
- Emecen, Feridun: "Süleyman I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2010, XXXVIII, 62-74.
- Hızlı, Mefail: "Osmanlı Klasik Döneminde Medrese", *TÜRKLER*, XI, (2002), 426-435.
- Hızlı, Mefail: "Osmanlı Medreselerinde Bozulma". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, sy 6 (1994): 12.
- İkiel, Cercis: "Muğla İlinin Coğrafi Özellikleri", haz. Ali Abbas Çınar, *Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü Üzerine Makaleler)*, 1(2006), 55-62.

- İnalcık, Halil: *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2022.
- İnalcık, Halil: "Adaletnâmeler", *BELGELER*, II (1965), 49-142.
- İpşirli, Mehmet: "Cer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1993, VII, 388-389.
- İzgi, Cevat: *Osmanlı Medreselerinde İlim: Riyazî İlimler*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.
- Koç, Yunus: "XVI. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18 (2013), s. 147-159.
- Kundakçı, Sibel: "Kastamonu, Bolu ve Çankırı Sancaklarında Suhte Olayları (1559-1576)", *Abant Sosyal Bilimler Dergisi* 22, 3 (30 Kasım 2022), s. 1155-70.
- Kütükoğlu, Mübahat S.: "Temessük". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2011, XL, 413-414.
- Merçil, Erdoğan: "Menteşeoğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIX, 2004, s. 152, 153
- Naki, Emrah: "1574 Tunus Seferi Üzerine Yeni Bir Bakış", *OTAM*, 40(Güz-2016), 129-144.
- Peçevî, İbrahim: *Târih-i Peçevî*, İstanbul: Topkapı Sarayı, Bağdat Köşkü, 206, 1b-355b.
- Sümer, Faruk: "Yörükler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2013, XLIII, 570-573.
- Toka, Gökhan: *XVI. Yüzyıl (1550-1585) Osmanlı Bursa'sında Suhte Ayaklanmaları*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Turan, Şerafettin: *Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1961.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1937.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi*, II ve III, Ankara: Türk Tarih Kurumu 1988.
- White, Sam: *Osmanlı'da İsyân İklimi- Erken Modern Dönemde Celâli İsyânları*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Alfa Tarih, 2013.
- Witteck, Paul: *Menteşe Beyliği*, çev. O. Ş. Gökyay, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Yılmaz Solak, Özlem: *Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Suhte İsyânları (1558-1576)*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2014.